

GODT LANDMANDSSKAB ER OGSÅ AT PASSE GODT PÅ NATUREN

GODT LANDMANDSSKAB ER OGSÅ AT PASSE GODT PÅ
NATUREN er udgivet af

SEGES Planter & Miljø
Agro Food Park 15
DK 8200 Aarhus N

Kontakt
Anne Erland Eskildsen, anee@seges.dk
D +45 8740 5423
M +45 2974 3462

September 2016

Redaktion
Anne Erland Eskildsen, SEGES Planter & Miljø
Sebastian Piet Zacho, SEGES Planter & Miljø
Heidi Buur Holbeck, SEGES Planter & Miljø
Bodil Pedersen, SEGES Planter & Miljø

Design og layout: Connie Vyrzt Pedersen, SEGES Planter & Miljø
Korrektur: Britt Heftholm Ravn, SEGES Planter & Miljø
Tryk: Primaprint
Forsidefoto: Anne Erland Eskildsen, SEGES Planter & Miljø

Denne publikation må kopieres efter aftale med SEGES P/S.

Finansieret af:

STØTTET AF

promilleafgiftsfonden
for landbrug

FOTO: ANNE ERLAND ESKILDSEN, SEGES

Okkergul pletvinge er knyttet til tørre naturtype som overdrev, heder og klitter, der indeholder en rig flora, heriblandt foderplanten vejbred.

ET MYLDER AF LIV I AGERLANDET

De fleste har mærket glæden ved at høre lærkens sang over de lysegrønne kornmarker på forårets allerførste dage. Eller frydet sig over et mylder af sommerfugle på et blomstrende overdrev. Men lærkesang og sommerfugle-mylde hører i dag til de mere sjældne oplevelser i agerlandet. I takt med mere effektiv markdrift og moderne driftsformer er antallet og variationen af naturlige levesteder i agerlandet forsvundet, og derfor er agerlandets flora og fauna gået meget tilbage.

Som landmand er du tæt på naturen hver dag. Derfor har du en enestående mulighed for at gøre en stor og vigtig forskel for de mange arter af fugle, planter, insekter og pattedyr, der har behov for en ekstra håndsrækning for at kunne klare sig i det danske agerland.

I denne folder præsenteres du for fem centrale måder, hvor du som landmand kan være med til at beskytte, bevare og udvikle naturen. Det er punkter, som er afgørende for, om der kan blive skabt gode betingelser for et mylder af liv i agerlandet.

1. **BEVAR DE EKSISTERENDE LEVESTEDER PÅ DIN BEDRIFT**
2. **HOLD AFSTAND TIL NATURAREALER**
3. **VIS HENSYN VED BRUG AF PLANTEVÆRN**
4. **VIS HENSYN VED BRUG AF HUSDYRGØDNING**
5. **SKAB NYE LEVESTEDER**

1 BEVAR DE EKSISTERENDE LEVESTEDER PÅ DIN BEDRIFT

BRANDMANDENS LOV

Den vigtigste natur at beskytte er den, der er sværest at erstatte. For mister man først sjældne naturtyper som hede, overdrev og moser, eller sjældne arter som ensianblåfugl, kantet kohvede og skarlagens-vokshat, kommer de måske aldrig tilbage igen!

Derimod skal almindelige arter som solsort, rådyr og dagpåfugleøje, som ikke stiller de store krav til tilværelsen, nok klare sig uden vores indblanding. Derfor bør naturpleje altid prioriteres efter 'brandmandens lov'.

ENGE, MARKVEJE OG SKOVBYRN SUMMER AF LIV

De arealer, der typisk har høj naturværdi er dem, hvor naturen har udviklet sig over mange år. Det er først og fremmest de beskyttede naturtyper som overdrev, heder, enge og moser. Men der kan også være store naturværdier at finde på mindre arealer, som kun sjældent eller aldrig har været under plov, f.eks.

- gamle markveje og stendiger
- skovbryn
- tørre skrænter
- fugtige kanter omkring vandhuller
- gravhøje
- gamle træer

Fælles for alle disse levesteder er, at de er hjemsted for agerlandets naturlige flora - og det er afgørende! En naturlig og varieret flora er ganske enkelt en forudsætning for en mangfoldighed af liv. Planterne er nemlig spisekammer for tusindvis af arter af svampe, insekter, fugle og pattedyr.

BRANDMANDENS LOV

1. Start altid med at BEVARE værdifulde arealer med høj naturværdi.
2. Derefter kan man BESKYTTE og forbedre arealer med potentielt høj naturværdi.
3. Først herefter bør man prioritere at GENOPRETTE og lave ny natur.

Selv den flotteste vildtstribe eller den mest farverige blomsterbrak har langt fra samme naturindhold som en eng, et overdrev eller et gammelt veterantræ, når det kommer til levesteder og livsmylder.

Hvis du har beskyttede naturtyper eller andre uopdyrkede arealer på din bedrift, er det derfor klogt at prioritere, at de arealer bliver plejet og beskyttet.

HVORDAN OPDAGER MAN DE GODE NATURVÆRDIER?

Mange af vores dyre- og plantearter lever en skjult tilværelse og kan derfor være svære at opdage. Desuden kender de fleste af os kun en lille del af de mange arter af planter, fugle, bier, svampe og sommerfugle, der findes i agerlandet.

Det er imidlertid både en spændende og vigtigt opgave at få et godt kendskab til de naturværdier, du har på din bedrift. Kun på denne måde kan du sørge for, at de bedste arealer og de sjældneste arter får den pleje og beskyttelse, som de har behov for.

Nikkende kobjælde er især kendt fra overdrev, bakker og skrænter. Den blomstrer i april-maj.

FOTO: ANNE ERLAND ESKILDSEN, SEGES

Heldigvis er der masser af god hjælp at hente, hvis du har lyst til at blive klogere på de arter eller andre naturværdier, der gemmer sig rundt omkring på din bedrift. Og hvem ved: måske gemmer der sig naturværdier i guldklassen på netop dine arealer!

Hvis du er interesseret i at vide mere om naturværdierne på din ejendom kan du kontakte din kommunale naturmedarbejder, som kan være behjælpelig med kortlægning. Men du kan også selv gå på opdagelse på dine arealer, fx med den nyttige Naturbase-app i hånden (se boks).

BEHOV FOR PLEJE

De lysåbne naturarealer har ofte behov for at blive plejet ved afgræsning eller slåning. Det forlænger planternes blomstring, fjerner overskydende næringsstoffer og forhindrer, at området gror til i græsser og buske. Det kan også være en rigtig god idé at anlægge en bræmme eller randzone omkring eksisterende

naturarealer. De kan være med til at begrænse spredning af f.eks. handelsgødning og pesticider til de mere følsomme naturområder.

Hvis du er i tvivl om, hvordan du skal pleje dit naturareal bedst muligt, kan du få gode råd hos din kommunale naturmedarbejder eller kontakte din lokale landbrugskonsulent. De kan også hjælpe med viden om regler for tilskud.

MANGE SMÅBIOTOPER ER BESKYTTET VED LOV

Mange småbiotoper er beskyttet ved lov. Derfor kan der være forbud mod at nedlægge veje og diger, ligesom der er forbud mod at ændre på tilstanden af søer, enge mv. Forbuddet kan også gælde for bekæmpelse af bjørneklo, rydning af krat eller oprensning af søer – også selvom der ligger gode intentioner om at forbedre naturen bag! Spørg derfor altid din konsulent eller kommunen først, få gode råd, og søg evt. en dispensation, inden du går i gang.

FÅ HJÆLP TIL ARTSBESTEMMELSE MED NATURBASE-APP'EN

Via app'en Naturbasen kan du få hjælp til artsbestemmelse af planter, dyr og svampe direkte fra Danmarks mange artseksperter.

Ved hjælp af app'ens '**Hvad er det?**' funktion kan du uploade et foto af den art, du ønsker at bestemme, sammen med information om findested og -tidspunkt. Herfra uploades dit foto direkte til hjemmesiden fugleognatur.dk, hvor massevis af frivillige eksperter sidder klar til at hjælpe dig med artsbestemmelsen. Når arten er bestemt, får du besked direkte på din mobil, og din observation vil blive uploadet til hjemmesidens store database over naturobservationer, til glæde for bl.a. artsforvaltningen og forskningen.

Gamle græsningsarealer er de mest artsrige levesteder i Danmark - kun overgået af de urørte skove!

NYTTIGE HJEMMESIDER, HVIS DU VIL VIDE MERE OM NATUR OG NATURPLEJE

Landbrugsinfo.dk. Find oplysninger og faktaark om naturpleje, tilskud til naturpleje, beskyttet natur mm.

Arealinfo.dk. Her kan du finde oplysninger om vand, natur, fredninger, naturbeskyttelse, jordbrug og meget mere. Desuden er der en række baggrundskort, fx topografiske kort, matrikelkort, historiske kort (målebordsblade) og flyfotos. Det er også via Arealinfo, at du kan få adgang til HNV-kortet, som er et kortlægningsværktøj, som bruges til at udpege områder med høj naturværdi i det åbne land. Kortet bruges til at prioritere de arealer, der kan søge tilskud til naturpleje.

Plejegræs.dk. Her kan du finde information om reglerne for tilskud til naturpleje.

Fugleognatur.dk er Danmarks største naturhjemmeside. Siden fungerer som et opslagsværk for folk, der interesserer sig for naturen, og du kan blandt andet finde fotos og artsbeskrivelser af alt fra svampe til svirrefluer. Du kan også stille spørgsmål omkring artsbestemmelse på hjemmesidens meget aktive forum.

Naturspottet.dk er et virtuelt mødested, hvor landmænd kan møde andre landmænd og konsulenter, og diskutere interesser og problemstillinger inden for naturpleje.

6 KARAKTERISTISKE ARTER I AGERLANDET

Mange arter er naturligt knyttet til det ekstensive landbrugsland. Her er 6 arter, som vækker opsigt, og som samtidig vidner om, at der er gode forhold for agerlandsnaturen.

FOTO: MORTEN DD HANSEN

HUMLEROVBILLE

Arten er helt umiskendelig på grund af sin karakteristiske gulsorte pels. Den findes normalt på solbeskinnede kokasser på varme og sandede overdrev. Den har imidlertid været udsat for en dramatisk nedgang i hele sit udbredelsesområde, fordi den - ligesom alle andre møgbiller - lider under mangel på græssende kvæg i landskabet. Arten trives desuden dårligt, når der bliver brugt ormemidler eller andet medicin til husdyrene, som er skadelige for møglevende insekter.

BLÅHATJORDBI

Arten er let at kende på hunnens rødlig aftegnin-
ger på bagkroppen og de karakteristiske pollen-
kurve, som den fylder med lyserød pollen fra
blåhat. Faktisk er blåhat den eneste plante, som
bien samler pollen fra, og hunnen skal samle hele
300.000 pollen-korn for at opfostre bare en enkelt
larve – svarende til pollen fra ca. 12 blomsterho-
veder af blåhat! Derfor er arten helt afhængig af
tørre og næringsfattige græsbiotoper, dvs. vejkan-
ter, heder, overdrev og høslætsarealer, hvor blåhat
vokser. Artens store tilbagegang - både i Danmark
og resten af Europa - afspejler derfor i høj grad, at
der er færre afgræssede arealer.

FOTO: MORTEN DD HANSEN

ENGBLÅFUGL

Denne dagsommerfugl hører til blandt den store
gruppe af blåfugle, som tæller 25 arter i Danmark.
Den kan let kendes på sin lysegrå underside, som
er prydet med små, sorte pletter, uden orange
'måner', som ses hos mange andre blåfuglearter.
Engblåfuglen findes på varme, blomsterrige og
ugødede biotoper, hvor den lever på rødkløver.
Arten var tidligere almindelig at se - især i Jylland
- men har i de sidste 20 år oplevet et voldsomt
kollaps, og er nu forsvundet fra omkring 9/10 af
lokaliteterne. Tilbagegangen skyldes især mang-
len på ugødede, afgræssede enge og overdrev.

FOTO: MORTEN DD HANSEN

FOTO: MORTEN DD HANSEN

DJÆVELSBID

En 25-60 cm høj urt, som i august og september lyser op i landskabet med sine iøjnefaldende halvkugleformede, blåviolette blomsterknopper. Arten vokser typisk på kanten mellem våde og tørre biotoper. Den har en lav bladroset, som gør den følsom overfor skygge fra større planter. Derfor trives den bedst på næringsfattige naturtyper som heder, moser og overdrev. Arten ses stadig mange steder, især i Jylland, men er i tilbagegang på grund af næringsstofpåvirkning, opdyrkning og tilgroning. Djævelsbid er den eneste foderplante for den sjældne dagsommerfugl hedepletvinge.

FOTO: MORTEN DD HANSEN

VIBE

Traditionelt blev viben opfattet som en karakterfugl i det danske agerland, og vækker altid begejstring med sit karakteristiske kald og sin akrobatiske forårsflugt over marker og enge. Siden midten af sidste århundrede, hvor bestanden formodentlig var på sit højeste, med 150.000 ynglende par, er viben gået stærkt tilbage. I dag findes der under 20.000 par. Vibens deroute skyldes især, at der i dag er færre græssede engarealer, og at der i mindre grad opstår våde, udyrkede pletter i afgrøderne, hvor viben kan lægge sin rede, og hvor de nyklækkede vibeunger kan søge føde.

MARKFIRBEN

Fra april til juni ifører de parringslystne markfirbenhanner sig deres grønne 'pragtdragt' for at imponere hunnerne. Resten af året er de to køns ens, nemlig brunlige med mørke pletter med lysere 'øjne' og en karakteristisk, hvid stiplet linje ned langs midten af ryggen. Som artens navn antyder, var den tidligere almindelig i agerlandet, men i dag lever den stort set kun i klitter, heder, grusgrave, og sydvendte baneskråninger.

FOTO: MORTEN DD HANSEN

2 HOLD AFSTAND TIL NATURAREALER

Udbringning af gylle, handelsgødning og planteværn er en del af hverdagen for mange landmænd. Disse hjælpemidler har stor betydning for produktionen af afgrøder, men kan have en endog meget negativ effekt på de naturarealer, som grænser op til de dyrkede marker.

De fleste åbne naturtyper, såsom heder, overdrev, enge og moser, er tilpasset meget næringsfattige betingelser. Tilførsel af gødning kan derfor forrykke den økologiske balance og betyde, at sjældne dyre- og plantearter fortrænges af almindelige og dominerende arter som brændenælder, græs og skræpper. Samtidig kan påvirkning fra planteværn have utilsigtede effekter på vilde dyr og planter.

Derfor er det vigtigt at huske, at jo mindre gødning og sprøjtemidler, som naturområder og andre småbiotoper udsættes for, jo bedre tilgodeses et mangfoldigt mylder af planter, bier, sommerfugle og fugle.

GULDBLOMME trives kun på næringsfattig bund - typisk heder.

FOTO: ANNE ERLAND ESKILDSEN, SEGES

FOTO: HENNING SJØRSLEV LYNØVIG, SEGES

Med en kantspreder kan du styre spredebredden, så du undgår at gøde eksempelvis et læhegn.

RETNINGSLINJER FOR UDBRINGNING AF GYLLE, HANDELSGØDNING OG PLANTEVÆRN

- Hold god afstand til vandhuller, åer, overdrev, enge og andre naturarealer, når du pløjer, gøder og sprøjter.
- Sørg for at efterlade en bufferzone omkring arealer, som ikke skal opdyrkes. De kan være med til at begrænse spredning af næringsstoffer og pesticider til følsomme naturområder.
- Brug kantspreder-udstyr, så du kan styre spredebredden i den side, der grænser op til et overdrev, et hegn eller et vandløb.
- På den måde ender gødningen kun dér, hvor den gør gavn!

3 VIS HENSYN VED BRUG AF PLANTEVÆRN

Planteværn er ofte nødvendige for produktionen af sunde og sygdomsfri afgrøder, men hvis de kommer i kontakt med dyr og planter, der lever i og omkring agerlandet, kan de have en utilsigtet skadelig effekt. De fleste planteværnsmidler har afstandskrav til vandmiljøet. Men du kan også frivilligt vælge at holde ekstra afstand til særlig værdifuld natur.

Du kan læse mere om, hvordan du minimerer risikoen for afdrift på www.Landbrugsinfo.dk

TIDSELESOMMERFUGLE og andre insekter er følsomme overfor brug af planteværn omkring deres levesteder.

FOTO: ANNE ERLAND ESKILDSEN, SEGES

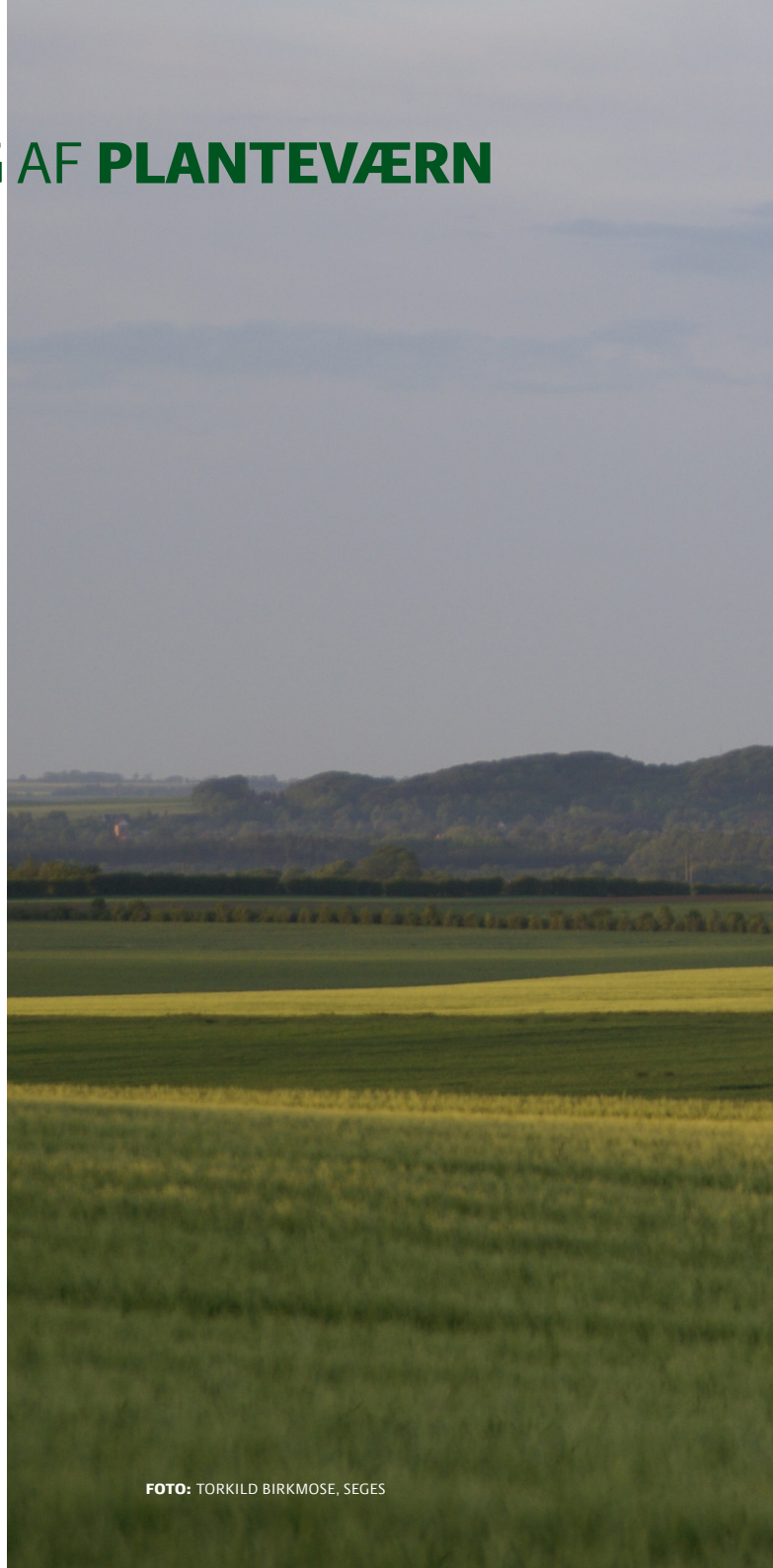

FOTO: TORKILD BIRKMOSE, SEGES

RISIKOEN FOR AFDRIFT KAN MINIMERES VED

- kun at sprøjte ved svag vind
- at anvende almindelige og kompakte luftinjektionsdyser
- at anvende luftassistance
- at have en bomhøjde på maks. 40-50 cm
- at køre maks. 8 km/t
- at nedsætte dysetrykket
- at have jævne marker, så bombevælgelser minimeres
- for visse midler kun at sprøjte under kølige forhold med høj luftfugtighed (aften og nat)

4 VIS HENSYN VED BRUG AF HUSDYRGØDNING

Ved at målrette og optimere brugen af gødning mindsker du de skadelige effekter på naturen, og sørger samtidig for, at gødningen ender dér, hvor den gør gavn - nemlig på de dyrkede arealer. Under udbringningen er det særligt vigtigt at være opmærksom på, at holde afstand til naturen og at reducere ammoniakfordampningen fra den udbragte gødning mest muligt.

Generelt er nedfældning, på både græs og sort jord, den udbringningsmetode, der har færrest negative påvirkninger i forhold til ammoniakfordampning, fosfortab, overfladeafstrømning og lugtgener. Sørg derfor ved udbringning, så vidt muligt, for at nedfælde gyllen eller at anvende forsuret gylle med slangeudlægning. Dette gælder særligt for marker, der ligger tæt på følsomme naturområder. Husk desuden, at fast husdyrgødning og dybstrøelse skal nedpløjes så hurtigt som muligt efter udbringning.

FOTO: ANNE ERLAND ESKILSEN, SEGES

*HORNDRAGER
Tilførsel af gødning til
naturen kan forrykke den
økologiske balance, og be-
tyde at sjældne arter - som
orkidéer - går tabt.*

FOTO: TORKILD BIRKMOSE, SEGES

HVORNÅR ER DET ET GODT TIDSPUNKT AT GØDE PÅ?

- Udbring gødningen tidligt om foråret
- I vintersæd bør gødning ske efter begyndende vækst.
- I vårsæd bør gødning ske lige inden såning
- Bring ikke gødning ud på vandmættet jord eller inden kraftig regn
- Udbringning i stille og køligt vejr reducerer ammoniakfordampning.

5 SKAB NYE LEVESTEDER

Når den naturlige variation af levesteder i agerlandet bliver mindre, så forsvinder de arter, som foretrækker specielle levevilkår. Det gælder fx engfuglene, der kræver fugtige, åbne partier, hvor de kan jage insekter; de blomstrende urter, der kræver en tør og næringsfattig jordbund; samt bierne og sommerfuglene, der kræver et rigt blomsterflor af hjemmehørende urter for at finde føde.

Vil du skabe nye levesteder på din ejendom, har du mulighed for at etablere en række naturtiltag i den dyrkede markflade (se Boks). Tiltag, der er planlagt rigtigt, kan gavne flere af de almindelige agerlandsarter, herunder vibe, lærke, hare og agerhøne: Det sker, fordi arterne her får mulighed for at søge føde, yngle og skjule sig. Hvis man planlægger sine tiltag rigtigt, og lader dem udvikle sig over adskillige år, kan de også på sigt komme til at tilgode flere forskellige arter af insekter, fugle og andre smådyr.

Tiltag i markfladen vil i reglen kun gavne de mest almindelige arter og kan derfor ikke ses som en erstatning for uforstyrret og beskyttet natur. Ønsker man at tilgode de mere sjældne og

krævende arter, kræver det god tålmodighed og lang kontinuitet, sådan som det fx er tilfældet på udyrkede overdrev, enge, markveje, stendiger etc.

MARKTILTAG SKAL ETABLERES MED OMTANKE

Det tager tid for både dyr og planter at etablere stabile bestande i de nye tiltag. For eksempel tager det op til 10 år, før en righoldig plante- og insektfauna har indfundet sig på en insektvold. Så kan den til gengæld blive et fint levested for mange forskellige arter! Derfor er det uhyre vigtigt, at tiltagene får lov til at udvikle sig og ikke omlægges for ofte.

Hvis et eller flere tiltag skal omlægges, fx for at holde ukrudtet i ave, bør omlægningen ske i en rotationsordning, så højst halvdelen af det enkelte tiltag bliver omlagt hvert år. På den måde vil der altid være en del af tiltagene, hvor dyr og planter kan overleve. Insektvolden bør så vidt muligt slet ikke omlægges, da den ellers kun vil have meget ringe værdi som levested.

HVORDAN VIRKER DE FORSKELLIGE MARKTILTAG?

Du kan sammensætte flere marktiltag for at skabe dækning, ynglepladser, redeskjul og et mere varieret fødeudbud for de almindelige agerlandsarter.

- Urtestriben fungerer som en 'tankstation', hvor humlebi-er, sommerfugle og andre insekter kan hente nektar og pollen i sommerperioden.
- Insektvolden er en ½ m høj og 1-2 m bred vold tilsæt med blomstrende og frøsættende urter, som giver skjul og overvintringssted for både insekter og markvildt.
- Græsriben er et kortslået areal, som giver føde til bl.a. hare og hjortevildt.

- Barjordsriben tilbyder åbne, utilsåede arealer, hvor fuglene kan finde insekter og støvbade, og hvor de flyvende insekter kan sole sig.
- Vibelavningen er en utilsået, fugtig plet i marken på op til 100 m², hvor viben kan udruge og opfostre sine unger.
- Lærkepletter er små bare pletter i marken, hvor lærken kan udruge og opfostre sine unger.

Du kan læse mere om de forskellige marktiltag, herunder regler for etablering, på LandbrugsInfo.dk

SEGES P/S skaber løsninger til fremtidens landbrugs- og fødevarerhverv. Vi udvikler forretningsmuligheder og serviceydelser i tæt samarbejde med vores kunder, forskningsinstitutioner og virksomheder over hele verden.

SEGES P/S

Agro Food Park 15
DK 8200 Aarhus N

T +45 8740 5000
E info@seges.dk
W seges.dk

